

Српска емиграција у Немачкој до окончања II светског рата

Када ми је недавно шеф културне асоцијације Јевреја у Минхену, господин Франк, објашњавао историју његовог народа у овој земљи, почео је речима да “Јевреји у Немачкој нису пали с неба и да овде живе већ јако дуго.” На сличан начин Срби покушавају да својим немачким домаћинима укажу на чињенице да су и они били ти који су својим вредним радом значајно утицали на немачку привредну експанзију и послератну обнову. Срби, нарочито крајем шездесетих година – када је почео организовани масовни долазак економске емиграције – имају лавовске заслуге у ономе што се у свету касније називало “немачким економским чудом”. Подсетићу само да је “зачетник” тог економског чуда био амерички програм обнове порушене Европе познат под именом “Маршалов план”. Међутим, највећи део средстава из Плана нису добиле поражене снаге у рату већ чланице победничке алијансе (Немачка је добила мањи део). И поред тога у историји није забележено “француско” или “енглеско” већ само немачко економско чудо које је било успешно због правилног каналисања добијених средства у немачку привреду. Али, кренимо редом.

Број Срба који је стигао у предратну Немачку је мали и не може да се пореди са тада најзначајнијим страним економским фактором (међуратни гастарбајтери) из међуграничног подручја (Аустрије, али и Холандије, Русије и Италије), који су углавном попуњавали празне капацитете у ресорима индустрије и пољопривреде. Већ око 1910. године у тадашњем немачком Рајху нашло се већ близу 1,3 милиона странаца. Овај број ће знатно осцилирати све до доласка националсоцијалиста на власт. Крајем тридесетих Хитлер читаву економију преусмерава на припреме за рат. И поред тога што је “проблем”, како је погрешно мислио, у мањку радне снаге (због масовне мобилизације) покушавао да реши својим првим тзв. “блиц” ратовима, економске могућности реално нису дозвољавале већи број радних места за иностране раднике. Како је велики број Немаца мобилисан у разне милитаристичке структуре довођење већег броја радне снаге из иностранства могло је знатно ослабити унутрашњи сигурносни фактор. Отворена дебата по овом питању искристалисала је две могућности: прва је била масовно упошљавање немачких жена (као у I св. рату), а друга довођење радне снаге из поробљених земаља. С обзиром да су искуства прве опције била негативна (довела су до унутарполитичке дестабилизације и масовног незадовољства) предност је дата другој опцији. Тако је најпре за 300.000 пољских заробљеника пронађен ангажман у пољопривредном сектору да би се нацистичком територијалном експанзијом ускоро покрила скоро комплетна индустрија. Већ у лето 1944. године у Трећем Рајху било се 7,8

милиона страних радника и то: 5,7 милиона цивилних радника и 2 милиона ратних заробљеника. Међу њима нашло се и нешто преко 30.000 српских ратних цивилних и војних заробљеника.

Опстали уз помоћ Цркве

Срби су најпре почели да се окупљају око својих црквених представника који су покушавали да организују скроман друштвени живот по избегличким и војним логорима у Баварској, у којима се налазио највећи број наших људи. Нарочите тешкоће биле су тадашње идеолошке и политичке поделе. Већ у лето 1945 наши људи били су смештени у више логора за расељена лица по Минхену и околини. Највише их је било у SS касарни (Warner-Kaserne) на Фрајману. Од преко 2.000 људи различитих националности смештених у том логору, већина су били Срби и Руси. У логору је једно време било чак 4 православне цркве-капеле, за које се не зна да ли су их основали Срби или Руси.

Године 1946. основано је “Верско добротворно старатељство српске православне парохије Минхен–Фрајман”. Његов председник је био прота Сергије Селивановски. Исте године сазван је збор Срба коме су присуствовали свештеници, културно-просветни и јавни радници са америчке окупационе зоне. Тако је основана “Српска православна заједница за Нема ч ку” коју је 12. јуна признао и укључио у своју епархију владика српске америчко – канадске Епархије Дионисије, а што је својим дописом бр. 28287 признало и Баварско министарство за образовање и веру.

Почетком 50-их у мањем броју, а средином тих година увелико су почели да стижу нови емигранти из тадашње Југославије. Од 1954. почиње да пристиже изванредан број чланова фамилија ранијих емиграната: деца, мајке и супруге, којима су југословенске власти од 1954. године почеле спорадично да одобравају излазак из земље на основу “спајања породица”, а у много већем броју су у Немачку пристизали они који су из земље илегално бежали преко границе због неслагања са тадашњим комунистичким режимом. За ове потоње и све остале политичке избеглице из Источне Европе је 1951. отворен централни сабирни логор Валка код Нирнберга. Најангажованији по питању помоћи српским емигрантима био је прота Алекса Тодоровић који је 30.07.50. преузео дужност свештеника минхенске парохије.

“Отварање Југославије” и нови прилив емигранта

Већ почетком 60-их година из земље у све већем броју почиње да пристиже тзв. групација економских емиграната. Уз њихову помоћ немачка економија и индустрија, временом, постаће најјача у Европи.

Међутим, овом таласу претходиле су Титове “привредне реформе” средином шездесетих када је тадашње комунистичко вођство велико народно незадовољство покушало да каналише одређеним попуштањима међу којима се истиче покушај смањења великог броја незапослених. Тадашња срећа била је да је Немачка увелико започела своју економску експанзију што је комунистичком режиму дошло као спас. Одмах је укинута политика хладноратовске конфронтације са Немачком те је, након прекида односа 1957. зачета нова сарадња успостављањем дипломатских мисија 1968. године. Тако се комунистички режим изнутра ослободио добрим делом унутрашњег притиска смањивши број незапослених издавањем пасоша својим грађанима, а што је у спољној политици капиталисано као почетак озбиљних реформи једног комунистичког режима потпуним отварањем своје земље.

Тај талас економске емиграције наших радника из тадашње СФРЈ и долазак у Немачку, у највећем је повукао управо Србе. Нови миграциони талас представљао је нови проблем и за СПЦ. Због тога је писмо, које је Свештеничко братство западноевропске Епархије упутило 1977. године владици Лаврентију, актуелно и данас: “У потрагу за повољнијим условима живота нису отишли они одани Цркви, већ други, практичнији. Успостављање контаката са свима таквима који се ни за Цркву ни за свештенике нису много интересовали текло је, и тече, веома споро и уз подоста тешкоћа... Негде половина, а негде две трећине оних који учествују у црквеном животу су први пут као одрасли задобијени за Цркву. Крштавају се мајка, отац и дете заједно. Венчавају се они који су већ годинама у браку... Неопходно је оснивати црквене центре.”

Дијаспора у Немачкој током деведесетих

Са распадом СФРЈ српска дијаспора нашла се у тоталном процепу. Почетак 90-их и зачеци политичког плурализма нису донели бољитак и политичку стабилизацију у отаџбини већ још јаче националне поделе а нешто касније и грађански и братоубилачки рат. Сви ти догађаји оставили су дубоког психолошког и емоционалног трага и на бројну југословенску дијаспору. “Освешћивање” своје дијаспоре у (велико)националном смислу започели су поједини политички националисти који су у својим бројним турнејама на криминалан начин злоупотребљавали патриотизам и емотивни набој својих сународника

у расејању. Са почетком рата настале поделе биле су финализоване међусобним отимањем о просторије бројних клубова по Немачкој који су сада били национално одређени. У антисрпску кампању уклопиле су се и хрватска, муслиманска и албанска дијаспора. Као пример, наведимо случај у Минхену у коме су Хрвати тражили укидање имена за једну од најважнијих улица, Београдску (Белград Страссе) у Вуковарску, што градски оци нису прихватили јер су хтели да остану ван свих националних сукоба својих суграђана.

Увођење економских санкција новооснованој СРЈ имало је последица и према бројној српској етничкој заједници у СР Немачкој али и другде. Тај тада успостављени “вакуум” и данас утиче на проблем слабе државне и националне идентификације међу Србима у Немачкој. Они су као Матицу добили међународно непризнату државу која је више била фиктивног карактера и која, као таква, није могла да штити њихове интересе. Осим тога, владало је и велико незадовољство због третмана у нашим дипломатско конзуларним представништвима (ДКП) према њима. Службеници ДКП понашали су се према својим земљацима као да се они (дијаспора) због њих налазе у иностранству, а не обрнуто.

Највећи број наших клубова и удружења налазио се под потпуном државном контролом, односно преко њихових партијских и идеолошких послушника који су инсталирани на места председника, секретара, координатор итд. тих друштвених институција. Друштвене и културне активности су, полако, одумирале услед расипања и оно мало чланства или губитка клупских просторија услед новчане несташнице. Међутим, пропаганда у отаџбинским медијима учинила је своје: преостало чланство збија своје редове око хуманитарних активности које се све више везују за цркву у нади поновног задобијања старог утицаја. Медији у земљи са све већим занимањем почињу да прате напоре једне мањине својих земљака у расејању у погледу сакупљања и допремања хуманитарне помоћи. Средином 90-их СРЈ се налази у економском колапсу (инфлација износи преко 200.000% на месечном нивоу) и није чудо да су очи режима будно упрте у дијаспору од које је у земљу стизао највећи девизни прилив. Ратови су се ређали један за другим, а са њима је и почетни патриотски и национални хуманитарни ентузијазам све више губио на интензитету који ће са завршетком рата у БиХ (након 1995) бити прилично отупљен.

Покушај друштвене мобилизације

Крај 90-их међу српском дијаспором у Немачкој доноси ново национално буђење. Нешто преко клубова у сарадњи са ДКП, а нешто путем сателитског ТВ канала РТС-а, део Срба започиње своју реорганизацију, а главне активности постају организација демонстрација

широм Немачке против све чешће најављиваног Нато удара на Србију. Када је Нато агресија 1999. постала стварност, дијаспора збија своје редове. Мислим да се међу српском дијаспором у Немачкој, као у тих 80 дана рата, до данас још никада на делу није показало такво заједништво и покушај да се политичке и идеолошке поделе баце у други план, иза бриге о држави и својим сународницима у отаџбини са којима се у потпуности саосећало. Показало се да је црква овде поново одиграла пресудну улогу. Она је била та која је прва организовала координацију сакупљања хуманитарне помоћи док су ДКП добиле задатак да од бројне дијаспоре по Немачкој започну са сакупљањем новчаних прилога за, у највећем, војне потребе државе. Режимска пропагандна машина покушала је да анимира своју бројну дијаспору на “храбрији” наступ у државама у којима је она била најмасовније заступљена. Једна од пропагандних карика били су и стални извештаји на сателитском каналу РТС-а о демонстрацијама широм света. Најављивани су датуми нових протестних акција али чак и тако на улице светских велеграда излазило је једва, у најбољем случају, неколико хиљада наших људи. Наравно, извештаји су “фризирани” и идеализовани па су увек и у земљи приказиване вишеструко увећане бројке протестних учесника. Више је разлога све слабијем одзиву за личним учешћем на поменутих протестним окупљањима (путем манипулације тв приказивања углавном крупних кадрова). Највећи је управо тај што су поједини протестни координатори почели са политичким злоупотребама од чега је, све више, углавном млађа популација хтела да се дистанцира. Да је државно руководство у то време у први план на демонстрацијама широм Немачке примарно истицало угроженост државе и нације а не портретисање тадашњих политичара на власти све ове акције, засигурно, имале би много већи ефекат. Осим тога и те и такве демонстрације остајале су у немачким медијима у сенци или су бивале кориштене у антисрпској пропаганди у форми кратких вести како је, рецимо, “тога и тога дана на том и том месту мања група Милошевићевих симпатизера демонстрирала „против бомбардовања Србије...”

Одмах након завршетка сукоба због Косова и Метохије ствари су враћене у првобитно стање: Срби у Немачкој подељени су као никад на оне који подржавају режим С. Милошевића и симпатизере опозиције, чија је бројност повећана са неколико хиљада нових политичких азиланата. Милошевићев режим покушава да учврсти своје позиције и међу Србима у Немачкој успостављањем такозваних Савета дијаспоре у свим немачким покрајинама, у којима, наравно, под будним оком ДКП руководе режимске особе. Ради се о старим “добрим” послушницима који већ деценијама воде главну реч у друштвено-културном животу заједнице свих наших клубова и удружења.

У самој земљи, пред септембарске изборе 2000. режим тврди да највећи број наших грађана у дијаспори подржава управо њих, док опозиција (ДОС) тврди супротно. То би се могло лако проверити да су наши људи из расејања добили могућност да учествују на изборима и у својим ДКП. Међутим, то ни тадашњи, а ни каснији ДОС-овски режим две године касније није смео да организује. Оба су потезала слаб “аргумент” да тако нешто није изводљиво из “техничких разлога”. Истовремено су службеници могли да дају свој

глас управо на својим радним местима по ДКП што у потпуности демантује “техничке немогућности”.

Дипломатски промашаји или ко су све “наши репрезентанти” у Немачкој

Са падом Милошевића порасла је и нада да ће отаџбина са новим демократским вођством више водити рачуна о својој дијаспори, међу којима је управо најбројнија колонија наших људи у Немачкој. Ту наду подгрејавало је започето чишћење у дипломатији и смена конзула, а очекивало се и успостављање поновног дипломатског односа две земље на амбасадорском нивоу. Срби из Немачке с разлогом су очекивали да се на конзулска и упражњено амбасадорско место поставе најспособнији јер је Немачка увек била и остаће најважнији спољнотрговински партнер за Србију и Црну Гору. Последње године су, међутим, показале и доказале да су ова очекивања и нада потпуно изневерени.

Тако ће наш бивши амбасадор у СР Немачкој (Милован Божиновић), приликом једног сусрета са нашим пословним људима из Баварске, у Минхену изјавити да “нама нису потребне никакве нове идеје јер да још нисмо реализовали ни старе” (!?) када му је један од присутних дао предлог за ефикаснији начин наступања наше земље на овом тржишту.

Поједини конзули, из времена старог режима, који су исти бранили својим ватреним наступима на званичним пријемима и у нашим медијима за дијаспору, још неко време могли су да остану на својим позицијама док нису опозвани. У то кратко време демонстрирали су невероватну метаморфозу од љубитеља Милошевића до ватрених заговорника ДОС-а (бивши генерални конзул из Штутгарта, Перовић).

Бивши генерални конзул из Франкфурта/М, Драган Вукшић, од стране немачког новинара Јиргена Елзесера (једног од бивших уредника часописа “Конкрет” и сарадника Суддојче Цајтунга) оптужен је за учешће у шпијунажи у “пакету” са генералом Перишићем, те за велеиздају сопствене земље. Према тврдњи Елзесера, главни креатор пропагандног плана “Потковица”, који је требало да послужи као врхунски доказ да је Милошевић још пре рата планирао масовни покољ и протеривање албанског живља са Косова и Метохије, био је Рудолф Шарпинг. Тај наводни план “Потковица”, са којим се махало по свету, никада до данас није нити уврштен у доказни материјал тужилаштва у Ден Хагу. Елзесер каже да је у Немачком парламенту у пролеће 2000. због “Потковице”

дошло до жучне дебате: “У тој ситуацији појављује се Вукшић као анђео спасилац немачке владе: У предавању које је одржао у Аустријској војној академији од 17. до 19. марта 2000. у месту Реицхенау, он је тврдио да је “Милошевић дао наредбу за извођење операција по плану Потковица”, после смене Перишића са места начелника Генералштаба крајем 1998, “новом војном руководству које је вероватно обећало сјајан и брз успех Плана”. Елзесер каже у једном свом тексту: “У сваком случају је за чуђење да је Шредерова влада, након промене власти у Београду, одобрила акредитацију овога господина, пошто је већ, пре тога, Швајцарска због његове “необичне прошлости”, одбила да га акредитује као амбасадора у Берну. Другачије речено, Швајцарци третирају Вукшића као непожељног шпијуна, а Немци га прихватају са рукољубом.” У сваком случају, дотични је још дуго након тога био на конзулској позицији мада су поједини извори у земљи тврдили да ће Вукшић бити опозван и ухапшен још на самој граници при повратку, ако би се уопште након свега и вратио, због наводне умешаности и у аферу Перишић.

Прва и најзначајнија карактеристика “савремене” дипломатије Србије након политичке смене Милошевића био је непотизам који је започео Министар иностраних послова Свилановић, а који је наследио и “значајно унапредио” лидер СПО, Вук Драшковић. Тако су се, за крако време, међу амбасадорима и конзулима широм света нашли подобни синови и кћери, кумови и рођаци који, најчешће, мису имали појма о земљи у којој су вршили овако одговорну службу, нити су знали макар реч језика домаћина.

О “раду” прве екипе новоуспостављеног Министарства за дијаспору, у коме су доминирали чланови партије СПО, на нивоу дијаспоре, али и у отаџбини речено је већ много тога, са доминирајућим негативним конотацијама. Дијаспора је ово “своје” министарство од миља звала “глобтротерским”. “Најзначајнији резултат рада” овог министарства био је обилазак многих атрактивних светских дестинација. Свеукупни учинак рада овог министарства – које је домаћој јавности искрене иницијативе наших удружења из дијаспоре презентирало као своје – био је раван нули. Такође у медијима бомбастично наговештавани “попис грађана у расејању” никада није почео са реализацијом. На тотално дилетантски начин једнострано је приступљено раду на нацрту о олакшавању добијања српског држављанства странцима без икаквих правила и критеријума, који се иначе обавезно практикују у свим нормалним државама у свету. Александар Чотрић, генерални секретар тадашњег Министарства за дијаспору које је водио др Војислав Вукчевић, у Немачкој бива ухапшен на делу код надувавања рачуна приликом једне од посета дијаспори како би додатно увећао своје дневнице, итд. итд.

Мултипликација проблема

Актуелна ДКП, као и до чувеног 5. октобра, поред апатичности болују и од недостатка маште и креативности у прилазу немачком јавном мњењу. Не постоје нити класичне прес службе које би могле да се уклопе у модерну комуникацију са јавношћу земље домаћина, нема пи-ар и лобистичких активности. Ништа се не чини на поправљању очајног имиџа Србије, нити по питању ангажмана наших људи који су добро позиционирани у немачкој економији и располажу са сјајним контактима, не само на привредним, већ и на политичким нивоима. У хрватским ДКП, на пример, такве особе имају саветодавни карактер. Наша дијаспора, не само у Немачкој, незадовољна је и огромним ценама у својим ДКП када је у питању вађење нових путних исправа (око 180 евра), разних такси (између 50-100 евра за ударање једног печата) али и не тако ретком некултурном и нељубазном понашању службеног особља, сувишној бирократизацији итд.

На све ово долази континуитет у кокетирању нових властодржаца са старим кадровицима, односно људима за све режиме. Зато није ни чудо што највећи број наших људи уопште нема везе са било каквим друштвеним или културним активностима по још преосталим клубовима и удружењима у Немачкој. Напротив, они их се у највећем клоне. Тек повремено у нашим медијима за дијаспору изађе понеки текст о скандалима везаним за “проверени кадар” као што су били они у Штутгарту (међусобно јавно оптуживање за злоупотребе тамошњих активиста) или у Минхену. У фокусу је тек понекад управо “стара гарда” на коју се ДКП ослањају већ деценијама. И зато не треба да чуди што се на кашичицу објављују скандали (Минхен) у коме је узданица старог и новог режима новчана средства из хуманитарног фонда, намењеног најугроженијима у отаџбини, у ствари, дотурао члановима своје породице. Или када су лекови који су у ратно време сакупљани као хуманитарна помоћ завршавали на адресама приватних апотека по Србији и Републици Српској. Из свих горе наведених разлога, али највише услед губитка сваког поверења у институције матице, мање од 2% наших људи у Немачкој уопште се друштвено ангажује по клубовима и удружењима.

Само су још Срби гастарбајтери

Број особа које су 1999. године биле у поседу путне исправе СРЈ и које су имале званичну дозволу боравка у СР Немачкој износио је 737.200. Већ 2000. њихов број је пао на 662.500 да би 2001. године износио 627.500. Од овог броја, према подацима савезне полиције, око 150.000 путних исправа припада Албанцима са Косова и Метохије, који и данас преко добро уходаних канала добијају српска документа која им обезбеђују боравак у земљама западне хемисфере широм света.

Неколико је разлога константном паду броја наших људи у СР Немачкој. Најјачи од њих

је проблем све брже асимилације млађих генерација. Немачке власти (и Савезни завод за статистику из Висбадена) тврде да сваке године око 12.000 Срба узима немачко држављанство и тако остане без свог матерњег (Немци не дозвољавају поседовање дуплог држављанства). Зашто је то тако? Зашто међу српским родитељима нема нити трунке интересовања да своју децу шаљу на допунску наставу из српског језика? Ова и још многа друга питања треба да се поставе одговорним властодршцима у Београду.

Наши људи у Немачкој, а и другде, не треба да гаје илузије да ће се државни третман према њима променити у догледно време. Не треба да се надају да ће и наша земља, попут многих других, добити такво министарство за дијаспору у коме ће седети и наши људи из дијаспоре који су врло добро упознати са највећим проблемима својих земљака у расељеништву које ће, један по један, заједнички решавати, а не партијске бирократе које су у раду ове институције поставиле тотално погрешне приоритете и који се у дијаспори још увек ослањају на заслужне кадрове из Брозовог времена. Или да ће дијаспора своја права моћи да брани у парламенту Матице или да ће бар, као у Италији, отаџбина имати један дан у години ("дан дијаспоре") који ће бити посвећен њеним бројним земљацима по иностранству који је никада нису оставили на цедилу и који годишње, без икаквих условљања, у земљу упумпају око 5 милијарди евра (већи део ових новчаних средстава доноси се директно или се шаље неофицијелним путем).

Свака земља која иоле држи до себе брине о томе да њена традиција и културна достигнућа на прави и репрезентативан начин буду презентовани ван њених граница, и то преко људи који имају свест о заједничком добру, а не личним користима. Бројна дијаспора је ту, као и увек, да остане спона у повезивању и сарадњи са другим државама на свим нивоима. Нажалост, свест о таквој важној потреби у нашој Матици за сада не постоји. Ми, Срби из Немачке, и даље за наше званичнике и земљаке у отаџбини остајемо "гастарбајтери". А Немци су овај сувишни термин већ одавно избацили из употребе. Нас већ годинама чак и у једној Немачкој са пуним поштовањем називају српским или страним „суграђанима“, а не „гостујућим радницима“.

Аутор је председник Центра за дијаспору, Обреновац

Контакт web-адреса: [www.dijaspора.org.yu](http://www.dijaspورا.org.yu)